

Bilişim vadisini nereye kursak?

Semih Akçomak

Bilgi Çağı, Eylül 2010

Teknoloji politikası günümüz devletlerinin vazgeçilmez ekonomik kalkınma araçlarından birisi haline geldi. Bundan 20-25 yıl önce, teknoloji iktisadı çalışan ve politika üzerine kafa yoran pek az insan vardı. Kendimi de bu gruba dahil edip, aradan geçen zamanda sayımızın katlanarak arttığını söylebilirim. Ancak kimi zaman çok basit bir karar, ileride ortaya çıkabilecek sorun ve soru yumağının habercisi olabiliyor. Şu anda biz böyle bir karar aşamasındayız: Bilişim vadisi nereye kurulacak (ya da kurulmalıydı)? Gelin, şu an için Kocaeli’nde kurulması düşünülen bilişim vadisinin yer seçimini tartışalım. Tartışırken de güncel ekonomi yazınına şöyle bir değinelim.

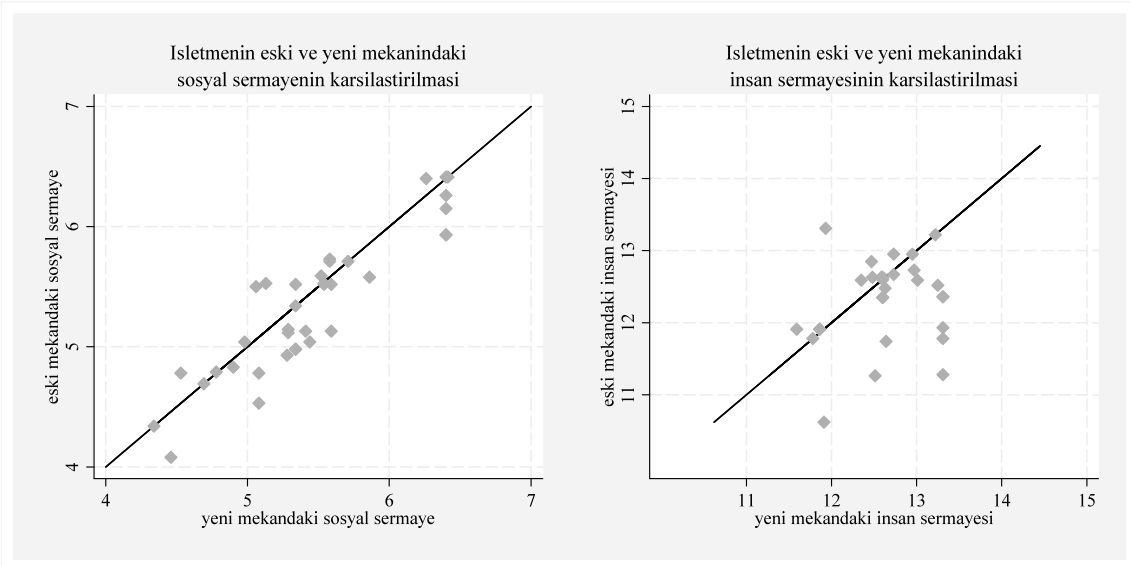
Kümelenme politikası ile başlayalım. İrili ufaklı işletmelerin oluşturduğu kümelenmeler, sağladıkları iş ağı ve sosyal ağ olanaklar, sinerji ve bilgiye yakınlık gibi nedenlerle katma değer yaratmaktadır. Çeşitli vergi muafiyetleri ve teşvikler bu katma değeri artırabilir. Kümelenmeler çoğu durumda kendiliğinde ortaya çıkar. Gebze-Kocaeli’ndeki otomotiv sanayi ve yan sanayi, ya da Denizli’de ki tekstil kümelenmesi kendiliğinden oluşmuştur. Türkiye’de, kendiliğinden oluşan ya da oluşması muhtemel kümelenmeleri desteklemek, nedense politika yapıcılarının aklından hiç geçmemiştir (Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi bu duruma çare olurmu göreceğiz). Geçmiş olsaydı, Denizli’deki tekstil fabrikaları birer birer kapanıyor olmazdı herhalde. Bir de devlet eliyle yaratılan kümelenmeler vardır. Ülkemizde de örnekleri bulunan teknoparklar, ve kurulması planlanan bilişim vadisi devlet eliyle yaratılan yapay kümelenmelerdir. Bu şekilde oluşturulan kümelenmeler haliyle bir takım sorunları da beraberinde getirir. İşletmeleri belli bir mekana toplayıp sinerji oluşmasını beklersek, hayatımız beklemekle geçebilir. Doğal olarak oluşmuş kümelenmeleri nasıl geliştirebileceğimiz üzerine kafa yoramadığımız bir ülkede, bilişim vadisini kurduktan sonrasını nasıl planlayacağımızı düşünmeden edemiyorum. Bu yüzden, biz kuralım da nasıl olsa yürür mantığıyla hareket etmemeliyiz. Türkiye bu şekilde hareket edecek kadar endüstrilemiş ve zengin bir ülke değildir.

Yukarıda bilişim vadisi kurmanın mantığını sorguladım. Farzedelim bilişim vadisi kurmak mantıklı, gelin bu seferde lokasyon konusunu irdeleyelim. Bilişim vadisinin nereye kurulması gerektiğini, ekonomik gelişmenin nedenlerini araştıran literatürden faydalanarak açıklamaya çalışalım. Ekonomi yazınında gelişme, iki olguyla açıklanır oldu. Bunlardan ilki, Daron Acemoğlu’nun başını çektiği ve müesseseleri (demokrasi, hukukun üstünlüğü, fikri mülkiyet hakları gibi) ön plana çıkaran literatür. Diğeri de, Edward Glaeser’in önderlik ettiği insan sermayesi yaklaşımı. Buna göre insan sermayesi, çok uzun zamanda bile ekonomik gelişme üzerindeki etkisini koruyor. Örneğin, 1900’lü yılların başındaki eğitim oranları ile şu andaki eğitim oranları arasında yüksek bir bağıntı var. Yani bir anlamda, eğitime yapacağınız yatırımla geleceğinizi de kurtarmış oluyorsunuz.

Türkiye’de ekonomik ve hukuk müesseseleri, şehirden şehire değişmediği için müesseselerin etkinliğine dayanan ilk görüşü bir yana bırakalım. İnsan sermayesinin uzun dönem etkinliğine dayanan ikinci görüş, geçmişteki insan sermayesinin, günümüzdeki insan sermayesi için bir çekim aracı olduğunu savunmakta. Bir başka deyişle insanlar, beşeri sermaye yönünden zengin olan merkezlere yönelmekte. Glaeser’in şehirlerin çekim merkezi olmaya devam edeceği yönündeki görüşlerini ve Florida’nın yine şehirleri ön plan çıkaran “creative class” argümanlarını, insan sermayesinin etkinliği üzerine konumlanan bu literatür içinde değerlendirebiliriz. Peki insanlar tarafından kurulan işletmeler de, bu trende uygun

hareket ediyor mu? İşletmeler ana merkezlerinin ve birimlerinin yerlerini değiştirirken ne gibi kıstasları göz önünde bulunduruyor?

Ülke içinde yer değiştirirken işletmeler için kuşkusuz en önemli kıstas maliyet ve talep. Ancak yeni ekonomide beşeri sermaye, iş ağları ve sosyal ağlar, en az maliyet kadar önemli. Bunun önemini kafanızda canlandırabilmeniz için aşağıda basitçe hazırlanmış iki şekilden yararlanalım. European Restructuring Monitor (www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/index.htm) Avrupa'daki işletmelerin üretim birimlerini hangi ülkelere ya da ülke içinde hangi bölgeye kaydırıldığı gibi konularda bilgiler içermekte. Bu kaynaktan, Avrupa'daki işletmelerin ülke içindeki lokasyon değişiklikleri konusunda veri toplayıp, aşağıdaki şekilleri hazırladım. Şekiller, işletmelerin eski ve yeni lokasyonlarını, beşeri ve sosyal sermaye bakımından karşılaştırmakta. Her iki şekilde de, gri nokta şeklin güney doğusunda, siyah çizginin altında kalıyorsa bu, işletmenin yeni lokasyonunun eskisine oranla hem insan sermayesi hem de sosyal sermaye bakımından daha zengin olduğu anlamına geliyor. Şekillerden, işletmelerin büyük kısmının, insan ve sosyal sermaye bakımından daha zengin (ya da aynı seviyedeki) bölgelere kaydığını görüyoruz. Yukarıda anlattığım gibi, beşeri ve sosyal sermaye şehirleri çekim merkezi haline dönüştürüyor.

Durum böyleyken akla ister istemez, işletmeler Kocaeli'ne neden gitsin sorusu geliyor. İstanbul ya da Ankara'da bulunan bir işletme, insan sermayesi bakımından daha fakir bir bölgeye neden gitmek isteyebilir? Görsel ve yazılı basında bir kaç faktörden bahsedildi: sinerji, limana yakınlık ve teşvikler. İlkinden zaten yukarıda bahsettik, doğal olarak oluşmuş kümelenmelerde bile sinerji oluşması yıllar alan bir süreç. İkinci faktör özellikle bilişim sektörü için etkisiz eleman. Bilişim sektörünün %75'i bilişim hizmetleri ve yazılımdan oluşuyor ve bu ürünlerin müşterilere iletilmesi genelde internet üzerinden gerçekleştiriliyor. Yani bilişim ürünleri ticareti açısından değerlendirdiğimizde, doğru dürüst bir internet altyapımızın olması, bilişim vadisi kurmaktan daha önemli gibi duruyor (Türkiye'deki internet altyapısı sorununa hiç girmeyelim). Teşvikler konusuna gelince, zaten teknoparklardaki pek çok bilişim firması teşviklerden fazlasıyla yararlanıyor.

Bilişim vadisi projesi üzerinde çalışılmaya başlandığında, İstanbul-Maslak'ta kurulması planlanmıştı. İstanbul'un bu yoğunluğu kaldıramayacağı yönünde haberler çıkıp, şehirler bir biri ardına projeye talip olmaya başlayınca benim aklıma ilk gelen şehir Ankara olmuştu.

Ankara-Eskişehir yolu, Söğütözü-Temelli arası yaklaşık 40 km'lik yolu çevreleyen alan böyle bir proje için biçilmiş kaftan. Bunun nedenlerini aşağıda sıraladım:

- Üniversiteler ve yerleşim alanları iç içe ancak buna rağmen bu alanda bakir çok büyük hazine arazileri mevcut.
- Eskişehir yolu üzerinde altı tane üniversite bulunuyor (merkezden sırayla, Çankaya, TOBB-ETÜ, ODTÜ, Bilkent Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Başkent Üniversitesi). Milli Eğitim Bakanlığı websitesine göre geçen yıl bu altı üniversitenin öğrenci sayısı yaklaşık 82,000. En uzak iki üniversite arası özel araçla yaklaşık 10-15 dakika.
- Eskişehir yolu güzergahında metro projesi devam etmekte. Şehir içi trafiğinden uzak.
- Bu alanda Türkiye'nin en büyük beş teknoparkından üçü faaliyet göstermekte (ODTÜ-Teknokent, Cyberpark ve Hacettepe-Teknokent). ODTÜ, Bilkent ve Hacettepe üçgeni zaten teknoloji bölgesi görünümünde. Bu üçgende şu anda yaklaşık 500 işletme ve bu işletmelerde 5,000 Ar-Ge personeli görev yapmakta. Bu üç üniversitede toplam 7,500 araştırmacı çalışmakta.

Bilişim vadisinin Kocaeli'nde kurulacağı açıklanmasına rağmen hala kafa karıştırıcı açıklamalar gelmekte. Bu kararın kesin olmadığı bile yazılıp çizildi. 2007'den beri devam eden bilişim vadisine yer belirleme süreci umarım kısa zamanda sonlanır. Çünkü sürecin uzunluğu ile projenin inandırıcılığı ters orantılı. Hatta projenin inandırıcılığını yavaş yavaş kaybetmeye başladığını söylemek bile mümkün. Projenin akılselimlerine duyurulur.